

Milyen képzőművészeti irányhoz tartozik Nagy Imre? Kik voltak ősei, kik a rokonai a képzőművészetben? Mindezt könnyű volna megválaszolni, de ennek nem itt a helye és ideje. Annyit azonban megjegyezhetünk, hogy a Nagy Imre művészetéről folytatott viták bizonyára nem voltak hiábavalók. Am a mestert határozott útján semmi sem befolyásolta, elképzeléseit semmi sem változtatta meg. Ment a maga építette, sajátos művészi úton.

Ugy hiszem, leszögezhetjük: nem tévedett.

Nemes István

A gondolkodó anyag mestere

A hetvenéves Szervátiusz Jenő köszöntése

Ha egyáltalán létezik szervátiuszi „titok“, akkor a kezek ezt „játsszák el“: élet és halál: sirató és siratott természetes viszonylatáról adnak hírt. A fájdalom elcsigázza a testet, a száj lefelé görbed, de a Csángó siratóasszony-nak a test mentén elsimuló keze már a halottat is „játssza“: mintha e kezeket a halottmosók, a siratóasszonyok egyengették volna végső mozdulatlanságra, de egyidejű feltámadásra is. Hisz a szobrot életre hívó siratóból egyetlen sikoly maradt meg a művész emlékezetében: „Édesapám, hogy húzhatnálak én téged ki a sírból?!“

Nem kiánsni, kihozni: kihúzni a halottat a föld alól — erre születtek e kezek; sorsszerűségük mégis mozdulatlanságukban rejlik. Ha tehát Szervátiusz művészetében „kopogtat a sors“, akkor botlításokkal kopogtat, akárcsak Bartóknál: munkáért, szépségért, kenyérért, emberségért botot, botot és botot kap fizetségül az ember, a művész. A szobor-emberek sorsa és a művész sorsa — egy.

*

Ott áll tehát Szervátiusz Jenő kolozsvári műtermében a székely. Nem idealizáltan, nem is ízes-, ábeles“ góbéságában, de úgy, amint van: ahogy él. Egy pesti bírálója ez „amint van“-t magabiztos egykedvűségnek mondja. De Szervátiusz tanú rá: élni — olykor a puszta létet is jelentheti, aminek nincs köze a magabiztossághoz. Az emberhez van köze, hallatlan és bevallatlan álmokhoz.

Ezt az ősbibb, a szoboralak testi mivoltánál mélyebb és egyetemesebb világot nemcsak a proporciók, a perspektíva eltolódása, de újra és újra a kezek idézik elénk. Mert a torzba merevülő emberre, a több-atmoszférányi nyomás alatt összezsugorodó testre egy fordított nehézkedési törvény is hat: alulról felfelé, a kezek gyökérszerű indázatából. A bírálókkal beszélhetünk mi is e szoboralakok meghittségéről, de elég egy pillantást a kezekre vetnünk, máris meggyőződhetünk: az emberi faj emlékezete sosem a meghittséget (még kevésbé a „kedvességet“) őrzi, hanem a létet, amint volt és amint van. Az em-

ber megrendülését önmaga nagysága és kicsinysége tudatában. Ez az emlékezés sugárzik át a szoboralakok esetlenségében, TORZ mivoltában. De az ellenpont: az IDEALIS, az emberi nagyság pecsétje a kezekben van.

Nézem Szervátiusz egyik megejtően izgalmas szobrát: rőzsehordó asszonya tőpörödött és mégis monumentális alakját. Ahogyan magabiztos (ezáltal valóban találó a jelző) keze kétoldalról átkarolja — önmagát. „Magamban bíztam eleitől fogva“: ez lehetne a szoboralak mottója, lényege. Kezei egyenesítik ki már-már összeroppanó derekát, hazudtolják meg almává zsugorodótőppedő arcát. Ez az asszony nem azért hajol előre, hogy egyensúlyát helyrebillentse. Ő maga a nehézkedési törvény: kezében van súlypontja. E kezek éltetik új Anteuszként, de nem a földből: saját testmelegéből kölcsönzik az erőt. Nemcsak fizikai erőről, de nyugalomról, biztonságot sugárzó védettségről és védelemről beszélnek: rendeltetésről.

Rendeltetésük, súlyuk van a kezeknek akkor is, ha valami oknál fogva nem dolgoznak, ha csak a munka emlékének hordozói. Ha a falu bolondja, Emré bá' kezét veszi munkába a sors. Erről az Emré bá'-ról megtudom, hogy éhenhalt és megfagyott házikójában. A falu, mely addig eltartotta, egy télen megfeledkezett róla. De a keze, mely a bárányt szorongatja, az állat selymes melegét érzi. Az állatét, mely nem az övé, mely egy pillanatra mégis „tenyérnyi“ birtoka. Pillanatra? De hisz a biztonságot adó kéz az elmondhatója: a találkozás ember és állat között nem újkeletű: ők ketten a lét forrásainál találkoztak össze. Hiába a lábak-járta groteszk tánc; a Kicsit ázottan szaporázó, a bartóki TORZ-ra emlékeztető esetlenség; a kéz mozdulatlan, őrző és megőrző az élet minden esetlegességével szemben. Őrzi a bárányt, az egyetlen életet, mely véglegesen és visszavonhatatlanul — övé.

És a másik szoboralak: az Alszeg felé baktató paraszt keze, amelyben úgy búvik meg az igavonó barom, mintha hatalmas eresz terülne fölébe. A hűség borít be így. A természet, mely maga is olyan, mint egy óriási megejtő tenyér.

*

A szobrász szívesen emlékezik a Monostori úti falatozóban történetekre, amikor egy vele szemközt ülő kőműves fogadott vele, hogy kitalálja mesteriségét. Szervátiusz állta a fogadást: „Márpedig maga kőműves!“ — erősítette az igazi kőműves. Majd a művész fejrázására újabb és újabb mesterségekkel ajándékozta meg Szervátiuszt: keze után asztalosnak, ácsnak is mondta, csak épp „fajragónak“ nem.

Egy másik alkalommal egy parkettázóval elegyedett vitába, aki szobája padlóját rakva ezzel tromfolta le a művészt: „Talán én jobban tudom, mert asztalos is voltam valamikor.“ — „Én is“ — replikázott Szervátiusz, s így licitált rá a mesteremberre azzal, sorra, hogy volt ő kovács, kerekes, méghozzá nem is akármilyen: kerekesinasként kezdte pályafutását.

*

Nézem Szervátiusz Jenő kezét, ujjait, amelyek a véső, hegesztőpisztoly, a villanykőszőrű nyeléhez idomulva begörbültek, mint a nehéz testi munkát végző munkások, mint a favágók, kerekesek, szénhordók ujjai. Elképzelem: ilyen lehetett a reneszánsz mesterek keze; ilyen kell hogy legyen a jelen szá-

zad Homo Faberének keze. Mert a kolozsvári Fellegvár e nyúlványán, Szervátiusz Jenő műtermében a kéz a „munkavezető“ is: ezt a művészt nem segíti a fizetett segítőkéz, sem a gipsz- vagy bronzöntő-brigád, sem a kőfaragó mesterember. Itt ő a Mester.

És mert így Mester ő, ezért értem, mit jelent egyik legújabb szobrán, a Tamási Aron sírját jelző hatalmas andezittömbön a népet jelképező két óriásalak, a fegyverrel tisztelgő katonák mozdulatára emlékeztető kezek: tisztelgés és őrzés együttes gesztusát, fegyvertelen és mégis minden fegyvernél hangosabb intést: „Őrzők, vigyázatok a strázsán!“

Mert a kezek mindenkor a gesztust, az intést is magukban hordják.

Ha tehát Pátzay Pál szobrászművész Bartók zenéjében a zongorázó Bartók szokatlan erőt bujtató finom ujjait látja, s e muzsikát „gesztikuláló“ zenének mondja, mondhatta, ugyanúgy „gesztikuláló“ művészet a Szervátiusz Jenőé is. Ha van szobrászművész, aki művébe építette kezét, akkor minden bizonnyal ő Erdély legnagyobb, legigazabb kőművese. Nemhiába mintázza újra és újra Déva vára építőjének mondáját. „Mert úgy van az, tudja, béalazzák az asszonyt, de közben tovább építenek. És feloldódik így a sötét: látja, legfejül már nem a hold süt, hanem a nap, és az is aranyba' ragyog, és jelzi, hogy áldozatot kell hozni mindenért, és akkor valahogy kitisztul minden...“

Mint minden igazi kőműves, Szervátiusz is az anyag szerelmese, ahogyan e szerelmet a költők értelmezik. De úgy is, ahogyan az érző, sőt gondolkodó anyag is szereti mesterét, ahogyan például a fa lábra kél, s a faragó elébe siet lelkes találkozóra: „Egy tölgy a tompán lüktető | lombos ujjbegyekbe lát | s kutatni kezdi mellkasában | annak a lánynak mosolyát, | akit Szent Jakab éjjelén | verejtékes, vad szerelemmel | itt ölelt át az a legény.“ Aki Szervátiusz Jenő szobrai látja, nem csodálkozik a költő Farkas Árpád előbbi sorain, s azon sem, hogy mielőtt a szobrász akár kezét is felemelné, „a fa kérge alól kinyílik a lány“, s az ámuló művész pillantásától kísérten felszáll — a vilamosra.

Mert Szervátiusz kezében az anyag a szépség, a költészet forrása.

Fodor Ilona

Filmmel az építészetért

Fizikai hozzáférhetőségük szempontjából hasonlítva össze a különböző művészeti ágakat és az általuk nyújtott élménylehetőségeket, az építészet rendkívül hátrányos helyzetét fedezzük fel. Nem arról van szó, hogy az építészet formanyelve volna nehezen érthető (vagy a megtekintés és bármilyen érzékelés nehézkes), hanem az épületek méreteiből, súlyából adódó földrajzi helyhezköttőségről, mely csak a helyszínen teszi lehetővé a megtekintést és érzékelést. Egy jó könyv mindenhova eljuttatható, a szavalóművész is mindenhova ellátogathat, egy szimfonikus zenekar vagy egy színtársulat sem helyhez kötött, s a festményeket is odaszállíthatjuk a kiállítás helyére, mindez azonban az építészet esetében lehetetlen, holott az igény hasonlatos.